

**ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ-ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ-
ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ. ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ ԵՎ
ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ**

(Միջազգային գիտաժողով, 5 ապրիլի 2007 թ.)

Սույն թվականի ապրիլի 5-ին Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվաբանական համալսարանի նիստերի դահլիճում տեղի ունեցավ ՄԱԿ-ի Հայաստանյան գրասենյակի կողմից կազմակերպված գիտաժողով՝ «Կրթություն-մարդու իրավունքներ-հասարակություն» խորագրով:

Գիտաժողովին հրավիրված էին ՀՀ Կրթության և գիտության նախարար պրն Լևոն Սկրտչյանը, ՀՀ ՄԴ նախագահ պրն Գագիկ Հարությունյանը, ՀՀ նախագահի խորհրդական պրն Սերգո Երիցյանը, իսկ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից գիտաժողովին իրենց մասնակցությունը բերեցին Գևորգյան Հոգևոր Ճեմարանի տեսուչ Ս. Վազգեն վարդապետ Նանյանը և Բարեշնորհ Արսեն սարկավազ Զոհրաբյանը:

Գիտաժողովը բացվեց ԵՊՀ ռեկտոր Ս. Զոլյանի ողջունի խոսքով: Ներկաներին ողջունեցին նաև Ի. Կոնկնիչը (ՄԱԿ-ի Հայաստանյան գրասենյակ) և Ա. Հարությունյանը (Մարդու իրավունքների պաշտպան): Զեկույցներով հանդես եկան ՀՀ Ազգային ժողովի ԿԴ մշտական հանձնաժողովի նախագահ Հրանուշ Հակոբյանը («Ժողովրդավարական պետությունը և կրթության իրավունքի իրացումը»), ՀՀ նախագահի խորհրդական Սերգո Երիցյանը («Փոքրամասնությունների կրթությունը Հայաստանում»), ԵՊՀ ռեկտոր Ս. Զոլյանը («Կրթությունը՝ քաղաքացիական հասարակության նախապայման») և այլք: Կրթության հիմնախնդիրների տարբեր տեսանկյուններին անդրադարձավ նաև Գևորգյան Հոգևոր Ճեմարանի տեսուչ Ս. Վազգեն վարդապետ Նանյանը՝ «Կրթության հիմնախնդիրը մարտնչող գլոբալիզացիայի համատեքստում» զեկույցում:

Ստորև ներկայացնում ենք Ս. Վազգեն վարդապետ Նանյանի զեկույցումը՝ կարդացված այդ գիտաժողովում:

**ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ
ՄԱՐՏՆՉՈՂ ԳԼՈՒԲԱԼԻԶԱՑԻԱՅԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ**

Տիկնայք և պարոնայք,

Սիրելի ներկաներ,

Նախ և առաջ թույլ տվեք հանուն Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ողջունել և Նորին Սրբության Հայրապետական ջերմ սերը փոխանցել ժողովիս կազմակերպիչներին և բոլոր մասնակիցներին:

Հիրավի, կրթությունը միշտ առանցքային դեր է ունեցել և ունի մարդկության համար, որի ամենամեծ և առաջին ուսուցիչը եղել է ինքն Աստված: Անկախ մեր

հավատքի պատկանելությունից՝ հավատացյալ, ազնուստիկ թե աթեիստ, մենք հարատև կրթության և դաստիարակության ընթացքի մեջ ենք, քանզի կրթությունը նշանակում է առաջընթաց, իսկ առաջընթացն առողջ հասարակության կարևորագույն նախադրյալներից մեկն է:

Դժբախտաբար, ինչպես շատ հասկացություններ, այնպես էլ կրթություն եզրը վերջին ժամանակաշրջանում ենթարկվել է բովանդակային լուրջ փոփոխությունների: Փաստ է, որ այն, ինչ որ նախկինում ընկալվում էր իբրև «կրթություն», այսօր, երբ ողջ քաղաքակիրթ մարդկությունը, այդ թվում նաև Հայաստան աշխարհը թևակոխել է Ժան Ֆրանսուա Լյոտարդի (Jean-François Lyotard) նշանավոր բնորոշմամբ «պոստմոդեռն» (postmodern) շրջանը, այն նույնը չէ, և որ ամենակարևորն է՝ այն դադարել է այլևս միանշանակ իմաստ և ընկալում ունենալուց: Ողջ աշխարհն այսօր ենթարկվում է աշխարհաքաղաքական սրընթաց փոփոխությունների, վերաբնեռացման, ուժերի վերադասավորման և գիտատեխնիկական առաջընթացի ընձեռած նորագույն միջոցների ու ռազմավարական նոր դաշնակիցների անդուլ փնտրտուքով:

Գլոբալիզացիայի ոլորապտույտի մեջ հայտնված գերպետություններն անում են կարելին՝ առավել ամրացնելու իրենց դիրքերը՝ համապատասխան երկրամասերում ծնունդ տալով նոր քաղաքական դաշինքների, որոնց առաջացման պատճառը թելադրված է ոչ թե երկար և գեղեցիկ, բայց և ոչինչ չասող և կամ ավելի շուտ իրականությանը քիչ համապատասխանող բառերի ու նախադասությունների ետևում թաքնված տարածաշրջանային առավել նպաստավոր գործակցությամբ՝ միևնույն լեզվական, մշակութային, կրոնական և այլ ընդհանուր ենթահողերի առկայության իրողությամբ պայմանավորված, այլ պարզ և գոյապահպանության կենսական մտավախությունից: Այսօր մտահոգությամբ պետք է փաստենք, որ վաղուց հաղթահարված թվացող և անցյալում թողնված սառը պատերազմն ինչպե՞ս է կերպարանափոխվել և պահպանել իր լուռ, սակայն խոսուն ներկայությունը արդի միջքաղաքական բեմահարթակում:

Միացյալ Նահանգներ, Եվրոմիություն, Չինաստան, Հարավային Ամերիկայի երկրներ, Ռուսաստանի Դաշնություն, Արաբական աշխարհ,՝ ահավասիկ մի քանի երկրների և քաղաքական միությունների անուններ, որոնք, ըստ էության, բաժանում են ողջ աշխարհը երկու անհավասար մասերի՝ յուրայինների և օտարների, հզորների և տկարների:

Թե ո՞ր է գտնվում այս սև ու սպիտակ համայնապատկերում Հայաստանը, թե՛րևս բոլորիս արդեն քաջ հայտնի է: Առանց մասնավորեցնելու, սակայն, այս ելույթի սահմաններում, որն առանց այդ էլ նման նպատակ չի հետապնդում, Հայաստանի տարածաշրջանային նախընտրությունների, հեռահար քաղաքական ռազմավարությունների ընդլայնված սպեկտորը՝ փաստենք միայն այն, որ Հայաստանը գտնվում է իրենից քանիցս թվով և հզորությամբ գերազանցող գերպետությունների հետ ճամփա ընկած մի կարգավիճակում, կացություն, որը մեզ համար, որքան էլ՝ զարմանալի, սակայն նոր և անձանդ չէ: Բավական է հիշել Հայոց պատմությունը՝

սկսած գոյապայքարի ամենավաղ շրջանից, բավարար է հիշել Հայաստանի հզոր դրացիներին և ախոյաններին՝ Ասորիքը, Պարթևական և Հռոմեական գերտերությունները, Բյուզանդական կայսրությունը, թաթար-սելջուկական և արաբական իշխանությունները և, ի վերջո, Օսմանյան Թուրքիան և Խորհրդային Միությունը:

Ուշագրավ է, որ հայ տեսակը դարերի ընթացքում մշակված և բյուրեղացած իր գենետիկ յուրահատկությունների շնորհիվ ձեռք է բերել հատուկ իմունիտետ, որն ըստ ամենայնի թույլ է տալիս մեկտեղել և լծորդել առաջին հայացքից իրարամերժ երկու ծայրահեղ հակոտնյաներ՝ հասարակական լիարժեք ինտեգրացումը և ազգային առանձնահատկությունների և կամ սեփական ինքնության պաշտպանումը՝ խուսափելով, այդպիսով, մի կողմից գետնայական, ինքնակղզիացած վիճակից, մյուս կողմից էլ ուժացման կործանարար հետևանքներից: Այլ հարց է, անշուշտ, եթե այս իմունիտետը կախարդական դեղատոմսն է ազգային մեր հիմնահարցերի լուծման բոլոր պարագաների:

Այսօր գլոբալ մակարդակի վրա այլևս անիմաստ է խոսել մեծամասնությունների և փոքրամասնությունների մասին, քանզի մեծ թվացող մեծամասնություններն անգամ խորքում պարզ փոքրամասնություններ են: Սակայն եթե մենք ամենքս փոքրամասնություն ենք, ովքե՞ր են այդ դեպքում մեծամասնությունը, և ի՞նչ պատասխան մենք պետք է տանք մեր առջև ծառացած այս մարտահրավերին:

Իրականությունն այն է, որ բոլոր ժամանակների ամենամեծ մարտահրավերը մարդու համար եղել է և է սեփական անձի և ինքնության ճանաչումը, ինչպես որ այն փորագրված էր Հին Հունաստանի Դելֆոսի տաճարի շքամուտքին՝ «Օանիր գրեզ», հետևաբար անհրաժեշտ է նախ և առաջ պարզել, թե ովքե՞ր են «մենք»-ը՝ անհատական և հավաքական իմաստով, ովքեր են այդ «մենք»-ը, որոնցից պահաջվում է պատասխան, և ապա միայն փորձել հասկանալ՝ ինչպիսի պատասխան կարող է հակադրվել խնդրո առարկա մարտահրավերին:

Սիրելիներ, որոշ առումով հոռետեսական երանգներ պարունակող, բայց և միևնույն ժամանակ ճշմարտությունը շրջանցել չցանկացող իրական համայնապատկերը ներկայացնելուց հետո կարող ենք արդարացիորեն մեզ հարց տալ. բայց ի վերջո այս ամենն ի՞նչ առնչություն ունի այսօրվա մեր հավաքի բուն նյութի հետ, որ է՝ կրթության հիմնախնդիրը: Առանց վարանելու պիտի պատասխանենք, որ այս երկու հարցերը ոչ թե միայն իրար շաղկապված են, այլ ուղղակիորեն և անմիջականորեն առնչվում են մեկը մյուսին:

Հայտնություն արած պիտի չլինենք, եթե որերորդ անգամը լինելով հաստատենք, որ կրթությունն ամենաեական բաղադրիչներից մեկն է հասարակական բնականոն և հարաճուն կյանքի զարգացման և որ այն ուշադրության կենտրոնում է ինչպես պետության, որի նպատակն է լուսավորյալ սերունդ պատրաստելու գործը, այնպես էլ Հայոց Եկեղեցու, որի նպատակն է այս դեպքում, որ նոր սերունդը լինի ոչ միայն կրթված, այլև իր մեջ կրի աստվածաճանաչողության լույսը: Սակայն հիմնական հարցադրումն այս առումով միշտ նույնն է՝ ինչպիսի՞ն պիտք է լինի կրթությունը Հայաստանում 21-րդ դարում՝ մարտնչող գլոբալիզացիայի համատեքստում:

Հարցադրումը ինքնին բարդ է, ուստի ենթադրում է բազմակողմանի և համալիր պատասխան: Պետք է պարզապես լավ գիտակցել, որ հարգելով և հասկանալով ժամանակի և շահագրգիռ կառույցների բոլոր պահանջներն ու թելադրանքները, անհրաժեշտ է, որ դրանք այդուհանդերձ հարմարեցվեն և համապատասխանեցվեն մեր իրականությանը, և հատկապես ազգային մեր շահերին ու հեռանկարներին: Անհրաժեշտ է հանդես բերել ծայրաստիճան ուշադրություն՝ նկատելու և պատկերացնելու համար այն անցանկալի հետևանքները, որոնք կարող են ի հայտ գալ առաջին հայացքից այնպիսի անմեղ թվացող գործնական «առաջարկներից», ինչպիսիք են, օրինակ՝ հանրակրթական դպրոցներում Հայոց պատմություն առարկայի դասաժամերի կրճատումը, կամ Հայ Եկեղեցու պատմություն առարկայի դեմ արտահայտվողների անհիմն ու անհեռատես վրդովմունքը: Եվ կամ անհրաժեշտ է ուղղակի հրաժարվել մեր կրթական ծրագրերը բարելավելու և արդիականացնելու բարի նպատակ հետապնդող օտարերկրյա «գրանտներ»-ից, որոնց իրական թիրախն ու առաքելությունը հաճախ այն չէ, ինչ նշված է այդ ծրագրերի պաշտոնական տիտղոսաթերթերին: Ուրախությամբ պետք է արձանագրենք, որ այս ուղղությամբ Կրթության նախարարությունը տանում է հետևողական և արդյունավետ աշխատանք:

Եթե ցանկանում եք դաստիարակել նիհիլիզմով վարակված կոսմոպոլիտ մի նոր սերունդ, ապա շատ բան անհրաժեշտ չէ անել, որովհետև անգործության և կամ ոչ նպատակային աշխատանքի արդյունքում մենք անտարակույս կհասնենք նման «բաղձալի» նպատակին: Բայց եթե մեր նպատակն է դաստիարակել մի սերունդ, որը հավատարիմ ժառանգորդը և կրողը պիտի լինի մեր ազգային ավանդույթների, նկարագրի, մտածելակերպի, աշխարհընկալման, հանճարի, պատմական փառապանծ անցյալի և այն ամենի, ինչը վերջին հաշվով բնորոշում և ձևակերպում է «հայ տեսակ» հասկացությունը՝ այն տարբերելով չինացուց, վրացուց և այլ ազգություններից, ապա մենք իսկապես դեռ շատ անելիք ունենք այս ճանապարհին:

Ո՞րն է ի վերջո մեր պատասխանը՝ ամեն բան միևնույն ձևին և բովանդակությամբ հանգեցնող գլոբալիզացված այս ժամանակաշրջանում:

Գոյություն ունեն պատասխանների մի քանի տարբերակներ, սակայն անհրաժեշտ ենք համարում կանգ առնել նրանցից մեզ բնորոշի՝ հայկականի վրա: Ճիշտ է, որ գլոբալիզացիան իբրև այդպիսին առավել արտահայտվեց և թափ առավ հատկապես Բնդուստրիալ հեղափոխությունից հետո, սակայն սա չի նշանակում, որ այն նախկինում ոչ մի ձևով արտահայտված չի եղել: Հելլենիստական մշակույթը, գերպետությունների նվաճողական քաղաքականության մաս կազմող բռնի և կամավոր արտագաղթը, ասսիմիլիացիան, զանգվածային կրոնափոխությունը նույնպես կարող են գլոբալիզացիայի պատմական արձագանքներ նկատվել: Այս համատեքստում մասնավոր ուշադրության են արժանի Հայ ժողովրդի պատմության հատկապես երկու դրվագները՝ Քրիստոնեության ընդունումը (301 թ.) և գրերի գյուտը (405-406 թթ.), իրադարձություններ, որոնք շրջադարձային նշանակություն ունեցան մեր ժողովրդի հետագա ողջ պատմության ընթացքի վրա: Քրիստոնեությունը, որպես

հավիտենական կյանքին առաջնորդող ճշմարիտ կրոն, Հայաստանում պետական կրոն հռչակվեց այնպիսի մի ժամանակ, երբ հեթանոսությունն արդեն սպառել էր իրեն և այն անհրաժեշտ էր նաև մեր ազգային ինքնության ու առանձնահատկությունների պաշտպանության համար, որի վառ ապացույցը կարելի է համարել «Վասն Հաւատոյ եւ վասն Հայրենեաց» մղված Վարդանանց հերոսամարտը (451 թ.):

Մեսրոպյան այբուբենի գյուտը և հայ գրի ու գրականության ոսկե դարը էականորեն նպաստեցին հայապահպանությանը մեր ժողովրդի համար ճգնաժամային այնպիսի մի ժամանակաշրջանում, երբ դեռևս 387 թ. Բյուզանդիայի և Պարսկաստանի միջև բաժանված Հայաստանն արդեն 428 թ. վերջնականորեն կորցրեց նաև իր պետականությունը: Նմանօրինակ կացության մեջ, երբ կային բոլոր նախադրյալները ձուլվել-կորչելու, հայ ժողովուրդը գոյատևեց ու ապրեց շնորհիվ իր մշակույթի և կրոնի, որոնք արթուն պահեցին մեր ազգային միտքն ու հիշողությունը:

Ազգային մշակույթ և կրոն.

Ահավասիկ երկու հիմնարար գաղափարներ, որոնք հայ կրթության և դաստիարակության բաղադրիչներն են եղել և որոնց շնորհիվ առ այսօր պահպանվել է հայ Սփյուռքը: Վերլուծենք Սփյուռքի ցանկացած գաղթօջախի ազգային ներքին կյանքը և կոտեսենք մեկ օրինաչափություն: Բոլոր այն վայրերում, ուր պահպանվել է հայ եկեղեցական կառույցը, շարունակվել է ազգային համայնքային կյանքը, և հակառակը, ուր հայությունը հեռացել և հրաժարվել է իր հոգևոր ինքնությունից, ձուլվել է, ինչպես Լեհաստանի հայությունը 17-րդ դարում:

Ամփոփելով նոր ժամանակներում կրթության հիմնահարցին նվիրված մեր զեկույցը՝ ասենք, որ այսօր՝ իրապես մարտնչող գլոբալիզացիայի ժամանակաշրջանում, որից խուսափելն անհնար է, իսկ առճակատումը՝ անիմաստ, որպեսզի մեր կրթությունը լինի լիարժեք և գոհացուցիչ, այն պետք է էապես ներառի և առհասարակ խարսխված լինի հայ մշակույթի և իրականության և Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հավատքի վրա. լինի միևնույն ժամանակ բազմակողմանի՝ ամփոփելով պատմության քննությունն անցած ավանդականն ու դեպի ապագան նայող նորն ու ժամանակակիցը, նպաստի, որպեսզի անհատը վերջին հաշվով կարողանա ինքնաճանաչողության, ազգային-հավաքական ինքնության բացահայտման և հային հատուկ ներուժի և հանճարի արտահայտման ճանապարհով դառնա երկրի օրինահարգ քաղաքացի և կյանքում իր առաքելությունն ու կոչումը ճանաչող հայ մարդ: Միայն նման ձևով կկարողանանք հանգիստ սրտով ապրել՝ իմանալով, որ արել ենք կարելին, որպեսզի վաղվա սերունդը լինի այնպիսին, ինչպիսին այն երագել են մեր հայրերը, և այնպիսին, ինչպիսին երագում ենք մենք այսօր և այստեղ: